

Índex

Pròleg.....	11
Introducció i agraïments.....	15
Estat de la qüestió	19
1. Abans de la Guerra Civil. De la bipolarització a la conflictivitat (1900-1936)	21
1.1. Una societat convulsa.....	22
1.2. L'associacionisme, un baròmetre social.....	22
1.2.1. La Asociación de Propietarios Agrícolas	23
1.2.2. Els sindicats agrícoles.....	25
1.2.3. Entitats lúdiques	27
1.3. La Segona República (1931-1936).....	29
1.3.1. El sindicat Unión de Trabajadores	30
1.3.2. La Hermandad de Mutua Protección de San Jaime.....	31
1.4. La inestabilitat política: els Fets d'Octubre de 1934.....	33
1.5. Els mitings polítics i les eleccions de 1936	35
1.6. La vida política després de les eleccions.....	38
2. La Guerra Civil (1936-1939). Revolució, lluita i mort	43
2.1. Persianes amunt!.....	44
2.2. La formació del Comitè Antifeixista (juliol de 1936).....	45
2.3. La violència a la rereguarda	46
2.4. Del Comitè Antifeixista a la Corporació Municipal (juliol-octubre 1936).....	50
2.5. El Consell Municipal.....	51
2.6. Les col·lectivitzacions	52
2.7. La crisi del Consell i la dimissió de Joan Balañà	57
2.8. La política municipal (octubre 1936-1938).....	59
2.9. La justícia en temps de guerra: el judici contra Josep Giró Balanyà	64
2.10. Economia i societat.....	66
2.11. La guerra i la vida quotidiana	75
2.12. L'ocupació de Figuerola del Camp.....	80
3. L'etapa autàrquica (1939-1959).....	85
3.1. La política municipal i el nou ordre social.....	86
3.1.1. El Consistori durant els anys quaranta.....	95
3.1.2. L'Ajuntament durant els anys cinquanta.....	100
3.1.3. La Falange i el monopoli del poder.....	103
3.2. La repressió de postguerra.....	113
3.2.1. La repressió econòmica: el Tribunal de Responsabilitats Polítiques.....	137
3.2.2. La repressió laboral, la depuració del mestre Mateu Molné Martí.....	144
3.2.3. L'exili i els camps nazis	148
3.2.4. Balanç de la repressió franquista.....	152
3.3. El desgavell econòmic	152
3.3.1. La pèrdua dels estalvis. El pas de la moneda republicana a la moneda franquista	153

3.3.2.	El racionament, el control de la producció i les conseqüències de l'autarquia.....	154
3.3.3.	L'agricultura i la ramaderia.....	164
3.3.4.	Els oficis.....	177
3.3.5.	La indústria i el comerç.....	179
3.4.	Població.....	181
3.4.1.	La natalitat.....	187
3.4.2.	La mortalitat.....	189
3.4.3.	El creixement vegetatiu.....	192
3.5.	La vida quotidiana.....	193
3.5.1.	L'Església i el control social.....	194
3.5.2.	Festes i tradicions.....	199
3.5.3.	L'escola de postguerra i el nou edifici.....	205
3.5.4.	Noves infraestructures per a combatre l'aïllament.....	208
3.5.5.	L'associacionisme de postguerra.....	214
4.	Del Desarrollismo a la mort del general Franco (1960-1975).....	223
4.1.	La política municipal al final de la dictadura.....	225
4.2.	La secció local del Movimiento fins a la seva desaparició.....	231
4.2.1.	L'epíleg del falangisme.....	233
4.2.2.	La Secció Femenina i la Càtedra Ambulant.....	236
4.2.3.	El Frente de Juventudes, la incapacitat per captar els joves.....	237
4.3.	L'economia, entre el Desarrollismo i el creixement desigual.....	238
4.3.1.	L'agricultura: la mecanització del camp.....	242
4.3.2.	La ramaderia, la construcció de noves granges.....	246
4.3.3.	La indústria i el comerç local.....	247
4.4.	Demografia, l'increment de les diferències camp-ciutat.....	248
4.4.1.	La natalitat.....	251
4.4.2.	La mortalitat.....	252
4.4.3.	El creixement vegetatiu.....	253
4.5.	Societat i modernitat.....	254
4.5.1.	El dia a dia als anys seixanta i setanta.....	254
4.5.2.	La Cooperativa Agrícola de Sant Jaume.....	257
4.5.3.	L'educació durant la liberalització del Règim.....	261
4.5.4.	La conservació del patrimoni natural.....	264
4.5.5.	Les noves infraestructures.....	265
5.	De la mort del dictador a les eleccions locals democràtiques (1975-1979).....	275
5.1.	La darrera farsa electoral: l'elecció d'alcaldes de 1976.....	276
5.2.	De les eleccions generals de 1977 al referèndum constitucional de 1978.....	279
5.3.	Les eleccions municipals democràtiques de 1979.....	283
6.	Miramar, de barri a segona residència (1939-1979).....	287
6.1.	De la Guerra Civil als anys cinquanta.....	288
6.2.	Del despoblament a l'inici de la modernització (1950-1972).....	289
6.3.	La construcció de segones residències.....	291
	Conclusions.....	295
	Fonts documentals i bibliogràfiques.....	301
	Sigles.....	313
	Índex de quadres i gràfics.....	315

Pròleg

Jaume Camps Girona ha estat alumne meu en diversos períodes de la llicenciatura d'història, crec que el conec bé i hem compartit moments extraordinaris de discussió metodològica i de debat historiogràfic; en suma, podríem dir que hem connectat des del punt de vista intel·lectual, però no seria del tot veritat. Crec que la nostra relació ha anat més enllà del que és estrictament acadèmic, hem treballat també per tenir una bona relació d'amistat, el que no sempre resulta possible en una relació professor-alumne, perquè la nostra societat tendeix a mantenir les relacions jeràrquiques ancestrals. Per això vull deixar palès que Jaume Camps ha estat un alumne destacat i complidor, solidari i bon col·lega dels companys de classe i d'universitat.

Però també és un bon treballador infatigable, estudiós i rigorós; el present llibre, *Figuerola del Camp: guerra, franquisme i Transició (1936-1979)*, n'és un boníssim exemple. Es tracta d'una esplèndida monografia de la contemporaneïtat immediata d'aquesta població de l'Alt Camp, que d'altra banda ja disposava d'una altra obra esplèndida de 1898 a 1936 realitzada per Eva Marrugat. Així, malgrat que Figuerola és una població poc rellevant des de l'àmbit demogràfic i econòmic, és molt important des del punt de vista historiogràfic, ja que s'ha aconseguit seqüenciar de forma específica gran part del segle XIX i del XX.

Això ha estat possible gràcies a la generositat del Consistori, que ha posat a disposició dels historiadors recursos econòmics que els han permès conèixer el seu passat, posat en solfa per persones solvents i rigoroses. Vull referir-me aquí de forma especial al seu anterior alcalde, Marcel Segarra, que s'esforça que aquest llibre veïés la llum.

També és de justícia referir la tasca encantadora que en el camp cultural —i malgrat les retallades cada cop més insosteni-

bles— ha tingut el Consell Comarcal de l'Alt Camp. I finalment, vull esmentar molt especialment Joan Papell, exdirector de l'Arxiu Comarcal de l'Alt Camp, que es va treure de la màniga les Beques d'Història que han permès que l'Alt Camp sigui la comarca catalana que ha estudiat i divulgat més la seva història.

En relació amb l'obra, vull referir que la història local és imprescindible, no sols perquè tothom té dret a conèixer el que van fer els seus avantpassats directes, sinó perquè sols des d'avall —amb els fonaments ben assentats— podem fer la resta de l'edifici. Amb això vull allunyar-me d'aquells que creuen que la història local és poc rellevant i, fins i tot, prescindible. Lluny d'aquesta opinió, sempre he cregut que ningú pot fer la "gran història" si no ha fet un esforç per dilucidar i tractar d'entendre l'entorn immediat.

Per estudiar el nostre passat amb rigor i coratge hem de fer servir tant el microscopi com el telescopi. De fet, això és el que ha fet Jaume Camps: ha estudiat allò que ha passat a Figuerola del Camp buscant la documentació que es féu des del propi municipi i que ha trobat al Jutjat i a la Cooperativa Agrícola de Figuerola, a l'Arxiu Comarcal de l'Alt Camp, a l'Arxiu Històric de Tarragona o al de la Diputació. Però també ha emmarcat l'actuació dels figuerolencs i figuerolenques en el conjunt del que succeí tant a Catalunya com al conjunt de l'Estat. I de fet, per escriure sobre Figuerola, ha anat a l'Arxiu de l'Administració d'Alcalá de Henares, a l'Històric Nacional de Madrid, al Nacional de Catalunya o al del Govern Militar de Barcelona. Aquest augment del zoom de l'objectiu, Jaume també l'ha allargat a la bibliografia: no sols té coneixement de la local o comarcal, sinó també de la catalana i de la del conjunt d'Espanya, demostrant el domini que té de la ciència historiogràfica, fet que evidencia les seves capacitats —inulgars en una persona de la seva edat— i que fa preveure que serà un brillant historiador.

L'esquema de l'obra —República, Guerra Civil, franquisme i Transició— és eficient i ben estructurat i la temàtica, com fan els bons historiadors, no s'atura en un sol camp: demogràfic, social, econòmic o polític, sinó que l'obra Figuerola del Camp: guerra, franquisme i Transició (1936-1979) els abraça tots, i ho fa amb rigor i objectivitat, explicant sobre els uns i els altres, però amb un gran afecte per Figuerola, estimació que de ben segur l'acompanyarà tota la vida, perquè aquesta obra marcarà una fita significativa en la seva carrera d'historiador.

Josep SÁNCHEZ CERVELLÓ

Catedràtic d'història contemporània
de la Universitat Rovira i Virgili

Carro carregat de palla amb l'animal abeurant. Any 1970.

Introducció i agraïments

Aquest llibre és fruit del treball de recerca de vora dos anys arran de l'atorgament de la XV Beca d'Investigació Històrica de l'Alt Camp 2010, convocada pel Consell Comarcal de l'Alt Camp, l'Arxiu Comarcal de l'Alt Camp i l'Ajuntament de Figuerola del Camp.

L'estudi Figuerola del Camp: guerra, franquisme i Transició (1936-1979), se centra en Figuerola del Camp, per conèixer la història el poble i la vida quotidiana dels veïns des de 1936 fins a 1979, tot analitzant algunes de les claus per a comprendre el present de la població.

L'espai de la recerca és el terme de Figuerola del Camp, que engloba les poblacions de Figuerola i de Miramar, situades a la muntanya de l'Alt Camp.

L'objectiu d'aquest estudi és analitzar com els figuerolencs i figuerolenques van viure aquells anys des de l'àmbit polític, econòmic, demogràfic, social i cultural, sempre fent referència al context comarcal i nacional.

El treball està dividit en cinc parts tot seguint un ordre cronològic. La primera, introductòria, explica l'evolució social del poble des de principis de segle xx fins al 1936, per entendre la fractura social que s'anava creant fruit de les desigualtats econòmiques que existien. La segona descriu els efectes de la Revolució i la Guerra Civil en la població, fins a l'ocupació franquista del poble. La tercera i quarta tracten el període franquista; com que és un període força extens, cal parlar de dues realitats socials i econòmiques diferents: una que analitza des de 1939 fins a 1959 i una altra que explica els anys del desarrollismo i la mort del dictador.

Tanmateix, en aquestes dues darreres parts, els continguts, per la seva complexitat, s'han dividit per a treballar-los amb més profunditat en: política, repressió, economia, demografia i societat. La cinquena part tracta sobre la transició fins a les primeres eleccions municipals democràtiques després de la dictadura el 1979. Finalment, el treball consta d'un últim capítol dedicat a l'evolució del barri de Miramar durant aquells anys.

Per a la realització del treball s'ha consultat de forma crítica la documentació guardada en els arxius, tant locals com comarcals o nacionals. Les fonts hemerogràfiques han estat extretes de l'Hemeroteca Pública de Tarragona, del Boletín Oficial del Estado o de diversos recursos electrònics.

Com que la documentació en molts casos amaga una realitat que no es volia citar, s'han realitzat diverses entrevistes personals a veïns del poble per explicar la seva experiència personal durant aquells anys. I també a un grup de veïnes que expliquen les seves experiències per poder veure com van viure el desenvolupament dels fets, ja que la qüestió de gènere com a categoria social és un aspecte oblidat de la historiografia clàssica.

A més del relat a partir de les fonts qualitatives, trobem fonts quantitatives representades en taules i gràfics realitzats a partir de la documentació conservada en els arxius. La consulta d'aquestes fonts representades en els gràfics realitzats mostra a vegades les contradiccions entre elles, per la qual cosa l'autor cita la procedència de la informació.

Amb la intenció de complementar el text també s'han utilitzat algunes fotografies per a il·lustrar les explicacions.

L'autor ha usat la història comparativa a partir dels estudis existents sobre aquests anys per a completar i entendre millor els processos i el seu desenvolupament.

En l'àmbit metodològic, en l'apartat sobre la repressió de postguerra, l'autor no cita el nom de les persones que van denunciar algun veí, ja que considera que no són importants per a la investigació i únicament podrien causar nous conflictes entre veïns. Cal dir que l'autor ha citat els delictes dels quals eren acusats els figuerolencs, però cal considerar que aquestes acusacions es basaven en suposicions no contrastades, però que l'autor enumera per entendre millor el funcionament de la repressió franquista i la política "de ordeno y mando".

Per acabar l'apartat introductori, no voldria deixar de donar les gràcies a les persones que des del 2010, quan vaig aconseguir

la beca, em van ajudar. Això significava una gran oportunitat per a un jove estudiant de la Llicenciatura d'Història per introduir-se en l'ofici d'historiador.

Les meves primeres experiències en la recerca i la producció cultural han estat el Butlletí del Centre d'Estudis Alcoverencs i el Museu d'Alcover, sobre història local d'Alcover, el meu poble. Acompanyat de bons companys he conegut la investigació i la divulgació històrica des de diverses vessants.

Amb la beca iniciava una investigació fora del meu poble, amb unes fonts desconegudes i que en un inici et superen. Però amb el pas del temps i el consell de bons mestres i amics he après a tenir una visió crítica del document, la seva subjectivitat a l'hora d'explicar el fet i a tenir una lectura més enllà del que mostra. Al mateix temps que creava un vincle afectiu amb Figuerola del Camp i la seva gent, tot endinsant-m'hi coneixent el seu passat.

Amb l'avanç de la investigació i llegint altres estudis sobre aquells anys van anar sorgint nous temes que complementaven el meu esquema inicial de treball i que han enriquit l'estudi, tot esperant sempre plantejar noves vies d'investigació per al futur, perquè conèixer el nostre passat ens fa ser una societat més rica.

Per a finalitzar aquesta presentació, vull donar les gràcies a totes les persones que desinteressadament m'han ajudat durant els dos anys d'investigació i que, a més de donar-me consells davant dels diversos problemes que sorgien, m'animaven a seguir endavant.

En primer lloc, als arxivers Salvador Cabré i Josep Escoda de l'Arxiu Comarcal de l'Alt Camp, per les facilitats i l'ajuda a l'hora de consultar el fons de Figuerola del Camp, i al senyor Joan Papell per la seva confiança des del primer moment.

Com als altres tècnics dels altres arxius consultats que també han estat clau en la meva recerca. A títol personal, m'agradaria esmentar la col·laboració del senyor Josep Recasens Llord, a qui vaig conèixer durant la investigació i que em va obrir les portes de la recerca de la repressió franquista.

En segon lloc, entre els molts professors de la Universitat Rovira i Virgili, vull agrair especialment al doctor Ramon Arnabat als seus consells en la cerca i a la doctora Coral Cuadrada, per ensenyar-me les meves limitacions historiogràfiques, cosa que em va permetre millorar la recerca.

Imprescindibles també han estat els veïns i veïnes de Figuerola entrevistats, per això els vull agrair la seva disponibilitat i amabilitat: als senyors Santiago Balañà Romeu i Amadeu Solanes

Badia. I a les senyores Mercè Comas Escoté, Delfina Abat Lanza, Dolors Arnedo Martí, Elisenda Comas Serra, Maria del Carme Nogués i Alonso, Maria Rosa Mas Pahissa, Montserrat Tarragó Balañà, Núria Solanes Ferré i Rosa Maria Aubia Comas. A la senyora Olga Ferré i a tots els veïns i veïnes de Figuerola del Camp, per obrir-me amablement les portes de casa seva.

A la Meritxell Ferré i al Juan Roberto Zepeda, que anteriorment havien gaudit de la beca, per la seva ajuda a l'hora de començar a investigar; i a la Rosa M. Sanromà, presidenta del Centre d'Estudis Alcoverencs, per les seves correccions lingüístiques.

Especialment els meus agraïments a dos grans mestres d'historiadors i amics, que amb la seva gran ajuda han permès que aquell estudi es transformés en aquest llibre. Al doctor Josep Sánchez Cervelló, per la confiança que va dipositar en mi, el fet d'obrir-me les portes de casa seva i les hores que ha destinat a resoldre els meus dubtes, sempre li estaré agraït. I a la doctora Ester Magriñá, directora del Museu d'Alcover, que des del primer dia que la vaig conèixer, quan li vaig ensenyar el meu treball de recerca de Batxillerat sobre la Guerra Civil a Alcover, em va animar a seguir la recerca i amb els seus consells m'ha ensenyat la part més social i humana de la història.

Als meus germans, cunyats i nebodes, pel suport durant aquests anys, i especialment als meus pares perquè m'han permès la formació i poder fer realitat les meves il·lusions. Moltíssimes gràcies.

I a molts companys que potser no apareixen en la presentació, però que han permès fer realitat aquest treball.

Finalment, un record especial per a dues persones que ens han deixat durant aquest temps, els senyors Jaume Clofent Vilà, per explicar-me les seves experiències, i Marcel Segarra Ferré, per tota la seva ajuda i confiança. A ells va dedicat.

Estat de la qüestió

Figuerola del Camp ha estat un poble molt prolífic a l'hora de potenciar el coneixement de la seva història. D'aquesta recerca, en destaquen els títols Notes històriques de Figuerola. Commemoració del Mil·lenari (1980-1980), on els autors fan una síntesi dels mil anys d'història de la població, i Figuerola. 1025 anys d'història, que és un bon llibre que permet a l'investigador poder tenir una recopilació de la majoria de notícies que s'han publicat a la premsa comarcal i d'una gran quantitat de fotografies per a il·lustrar la cerca.

Després d'aquests llibres resums, també s'han escrit dues monografies, una sobre l'ensenyament a Figuerola, 258 anys d'escola pública a Figuerola, que a més de fer un resum dels principals fets de la història d'aquesta institució es complementa amb entrevistes, documents diversos i fotografies; i en segon lloc, el llibre sobre l'església de Sant Jaume, Testimoni d'un poble, que fa un recull de notícies d'aquesta institució al llarg dels segles i dona molta informació sobre la cultura religiosa popular durant aquells anys.

També cal destacar la revista El Diabló, que permet a l'historiador disposar d'entrevistes, testimonis que sense aquest treball haurien caigut en l'oblit, a més d'articles molt interessants sobre la realitat i la història figuerolencs.

Finalment, cal destacar l'obra d'Eva Marrugat La vila de Figuerola del Camp de 1898 a 1936, una investigació que explica de forma molt concisa aquells anys tan importants de la història de Figuerola des de l'àmbit polític, econòmic i social.

A nivell de l'Alt Camp, trobem els treballs que s'han potenciat a partir de les Beques d'Investigació del Consell Comarcal

de l'Alt Camp. Sobre aquest període, cal destacar-ne tres: El Pla de Santa Maria sota la dictadura del general Franco (1939-1975) de Meritxell Ferré, Postguerra i franquisme a Alió (1939-1975) de Juan Roberto Zepeda, i La repressió franquista a la comarca de l'Alt Camp (1939-1950) de Josep Recasens. Tots tres són uns llibres molt importants a l'hora d'iniciar la recerca sobre el període franquista a la comarca de l'Alt Camp. També a nivell comarcal, cal destacar els volums dedicats al període contemporani de la història de Valls, coordinats pel doctor Josep Sánchez Cervelló.

Per tant, aquest llibre, Figuerola del Camp. Guerra, franquisme i Transició (1936-1979), vol ser una obra que permeti complementar tant les línies de recerca local iniciades amb les publicacions anteriors, i per tant omplir el buit en la historiografia figuerolencia durant aquest període, com complementar les recerques sobre el franquisme i la Transició a la comarca de l'Alt Camp. Encara queda molt a investigar i molts arxius i persones per entrevistar per a comprendre la nostra història contemporània i tenir claus per a interpretar el present, ja que un poble sense història està condemnat a repetir-la i negar-la és un crim.